

УДК 94 (477.8)

ПОЛЕМІКА Ю. РОМАНЧУКА У ВІДЕНЬСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ СТОСОВНО ПРОБЛЕМ УКРАЇНЦІВ СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ (1891-1910 рр.)*Олег Пилипшин¹, Сергій Бондаренко²*

Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського

Україна, 46011, м. Тернопіль, вул. Дорошенка, 7

¹e-mail: pylypyshyn_oleh@ukr.net²e-mail: bondarenko@tdmu.edu.ua

На початку ХХ ст. відбулися зрушення у суспільно-політичному житті Східної Галичини, вирішальну роль в якому продовжувала відігравати інтелігенція. В її середовищі зростала частка вихідців з народу, передусім з селянства. Українська інтелігенція, будучи тісно пов'язаною з життям села, малого та середнього міста, виражала притаманні їм політичні стереотипи.

Виняткове значення мала діяльність парламентських фракцій у законодавчих органах Австро-Угорщини. Запровадження загально-го виборчого права в Австро-Угорщині супроводжувалось створенням у Галичині надто великих сільських виборчих округів, в яких 30-40 тис. виборців мали тричі з'являтися на виборчі дільниці. За таких умов навіть двомандатність округів обмежувала можливості селян порозумітись і зорганізуватись, надавала перевагу місцевим освіченим верствам населення (полякам), сприяла зловживанням адміністрації. Крім того існували привілейовані міські округи, в яких 1-2 тис. виборців обирали депутата одразу. Це породжувало абсентеїзм виборців, ускладнювало дії українських партій [1, с. 22].

У парламентській тактиці українці намагалися забезпечити співвідношення між вирішенням перспективних питань, досягненням стратегічної мети (автономії, незалежності) та контролювати поточні, щоденні питання. Тому вони мусили вибирати відповідні методи боротьби – від принципової безкомпромисної позиції щодо дій урядів, конкурентних політичних сил, до прийняття правила парламентської «гри», не гребуючи таємними угодами, закулісними змовами, тимчасовими коаліціями з противниками. Лідери фракції розраховували на те, що уряд, в обмін на лояльність, сприятиме реформі виборчого права у Галицький сейм, обмежить свавілля та зловживання контрольованої польськими силами місцевої адміністрації, збільшить асигнування на українську

освіту. Але ці сподівання були марними.

Активним учасником парламентських баталій був довголітній політичний провідник галицьких українців, визначний громадський і культурно-освітній діяч Юліан Романчук (1842-1932). Упродовж 1891-1897 рр. і 1901-1918 рр. він, член австрійського парламенту (1907-1910 рр., 1916-1917 рр. голова УПР, з 1910 р. – віце-президент парламенту).

Мета статті висвітлити виступи Ю. Романчука з парламентської трибуни в яких він виборював і захищав права українців, гостро критикуючи віденський уряд і польське керівництво Східної Галичини.

Питання, яких торкався політик під час обговорень, вражають своєю багатовекторністю. Детально проаналізувати парламентську діяльність Ю. Романчука можна на основі аналізу стенографічних протоколів [2].

Парламентарій завжди був об'єктивним інтерпретатором становища українського народу. Дуже часто він займав протилежну позицію до уряду.

Дотримуючись звичайної парламентської практики, Ю. Романчук спільно із однопумцями часто голосували проти найважливіших проектів держави. Також варто сказати, що він свідомо розрізняв потреби держави від потреб уряду.

На переконання Ю. Романчука, конфлікти українських депутатів, особливо східногалицького мандату, з урядом, розпочалися з того часу, коли він намагався примирити поляків та українців, проте «засоби, які уряд до цього часу використовував, не виправдали себе. У загальному політика уряду, його підхід, полягав у тому, щоб не втручатися в суперечку між сторонами. Урядовці прагнули уникнути подолання труднощів і перешкод. Мабуть, уряд сподівався що, супротивники вичерпають сили і тоді будуть поступливіші» [3, с. 936].

Пасивна політика не могла тривати надто довго. На думку Ю. Романчука уряд повинен був «стати посередником у вирішенні назрі-

лих проблем взаємин між українцями і поляками» [4, s. 937].

Наприкінці січня 1906 р. розпочалася чергова сесія австрійського парламенту, на якій уряд мав виступити з проектом виборчої реформи.

Вимоги українського народу стали основою пропозицій щодо способу проведення виборчої реформи, з якими виступив в австрійському парламенті голова Українського парламентського клубу Ю. Романчук: здійснити розподіл мандатів не за територіальним принципом, а за національними виборчими округами, не допустити нерівноправних виборів у Галичині, не дозволити владі відкрито сприяти польському елементу, усунення виборчих зловживань і створити верховний виборчий трибунал для їх розслідувань [5, с. 34].

У своїй черговій промові на XX сесії Ю. Романчук стверджував, що уряд намагався створити тільки видимість реформи: «це була чергова спроба завуалювати уже існуючі, вигідні для уряду правопорушення. Зрештою, якщо виборча реформа прозора й об'єктивна, то її метою має бути, насамперед, усунення існуючих протиріч. У даному випадку кожна категорія виборців мала б мати своїх представників для захисту своїх інтересів. Крім недостатнього права голосу, українці мали надто нерівномірний вибір повноважень зпоміж окремих класів виборців. У свою чергу уряд відкидав усі звинувачення, стверджуючи, що при нинішньому парламенті цього неможливо зробити» [6, s. 1328].

Ситуацію стосовно однакової кількості представників від населення прокоментував депутат Ю. Романчук у своєму виступі на черговому засіданні. Він підрахував, що до виборчих класів з кількістю виборців 1 млн. 732 тис. і 353 місцями приєднався новий клас виборців з кількістю виборців 3 млн. 601 тис. і 72 місцями. Отже, кількість мандатів у 72 була занадто малою [7, s. 1333].

За словами Ю. Романчука владна більшість – це не об'єднання для основи спокійного прогресу або корисного розвитку, а це – одностороннє об'єднання привілейованих з метою утримати своє становище. Таким чином, на його думку, «державна партія» під маскою державних інтересів узурпувалась для того, щоб відстоювати свої права [8, s. 17900].

У контексті обговорення виборчої реформи Ю. Романчук стверджував, що як українці, так і кожен інший народ повинен мати у середньому по 46 депутатів в імперській Раді, а не шосту частину з цього. Такі реформи він

вважав фіктивними, лише для вигляду і такими, що не відповідали вимогам часу [8, s. 17900].

Віденський уряд відреагував на промову українських депутатів і вперше визнав, що в Австрійській монархії існує українське питання. Їх виступ зустрів прихильне ставлення з боку німецьких і чеських депутатів парламенту. Після консультацій з польськими представниками у рейхсраті, центральний уряд уклав угоду з українцями. Згідно з її умовами, українці зобов'язувалися сприяти нормальній роботі парламенту, тобто не застосовувати обструкції, принаймні до кінця 1908 р. Зі свого боку, уряд взяв низку зобов'язань: навести порядок у політичній адміністрації краю, розслідувати скарги з приводу виборчих зловживань і притягнути до відповідальності винних урядовців; спільно з польськими представниками вплинути на Галицький сейм з метою ухвалення нової виборчої реформи до крайового органу управління; вирішити питання урядової мови у громадах і провести чесні вибори до громадських рад; вплинути на сенат Львівського університету з метою прискорення створення українських університетських студій на самостійній основі; підтримати вимогу щодо створення нових середніх шкіл; слідкувати за дотриманням законності щодо українців і поляків; припинити переслідування «Січей». Уряд надавав українцям концесію у Львові, призначив постійні субсидії для «Просвіти» та схвалив фундацію Народного Дому у Львові [9, арк. 2-10].

Обіцянки уряду були мінімальними і зовсім не стосувалися польсько-українських відносин. Польський дослідник Є. Бушко у зв'язку з цим писав: «Українські вимоги, які віденський уряд намагався виконати, не загрожували ні автономії Галичини, ні домінуванню там польського елементу. Вони полягали у розбудові середнього шкільництва, впровадженні українських представників до Виділу крайового, створенні українського університету та проведенні виборчої реформи, яка мала забезпечити українцям більше представництво в сеймі» [10, с. 191].

Отже, в усіх сферах суспільного життя, у парламентських виступах, простежувалась неоднозначна тенденція щодо українського населення Східної Галичини і, таким чином, ігнорувалось конституція, в якій чітко прописувався вільний розвиток усіх народів Австро-Угорщини.

Правляча польська партія не мала підтри-

мки польського селянства. Вона мала доволі слабкі позиції, шукала можливості розширення свого впливу та не допустити розвитку іншої політичної партії. Насамперед використовувалася інформаційна блокада з конфіскацією періодичних видань і заборона вільних народних зборів під будь-яким приводом. Проти непокірних, навіть польської національності, застосовували різноманітні штрафні санкції, навіть судові [11, s. 17901].

У черговому виступі в парламенті Ю. Романчук гостро засудив поляків: «Коли таке проти непокірних польській партії стається, то можете собі уявити, моє панство, як вчинять проти русинів. Політичний і соціальний тиск проти нас є звичайно набагато сильніший і при цьому є також і конфесійний тиск. На дії проти нас панує беззаконня і тероризм і тому багато патріотично налаштованих людей не мають мужності принести для свого народу велику особисту жертву. Оскільки мужність необхідна уже для того, щоб відкрито признати себе русином» [12, s. 17902].

У червні 1895 р. Ю. Романчук назвав падіння коаліційної більшості «жалюгідним пошкодженням парламентаризму» і вважав, що провина за це лежала на партіях минулої коаліції через їх нетерпимість, самовпевненість та егоїзм. «Парламентаризм в Австрії став заручником бажань партій, представники яких входили до її керівництва» [13, s. 19785]. За його словами, суть парламентаризму полягає не у тому, щоб керівництво було вибрано з членів парламенту, а у тому, щоб народне представництво, частково також і сам народ, контролював владу [13, s. 19785].

Ю. Романчук неодноразово вказував на те, що свобода виборів у Галичині практично неможлива, оскільки, якщо проаналізувати попередні виборчі кампанії, то вони усі були сфальсифікованими [14, s. 19786].

Аналізуючи стенографічні протоколи парламентських засідань, можна зробити висновок про те, що важливі законопроекти, що вимагали детального обговорення, приймалися у прискореному темпі і в останню чергу.

Парламент у багатьох випадках був просто «машиною обробки законів», більшість з яких не обговорювалися та не приймалися належним чином. Провина за це лежала на президії та на урядові, вони хотіли затвердити якомога більше законів, вигідних лише для влади [15, s. 25832].

Одночасно із загальнодержавними справа-

ми, Ю. Романчук у своєму виступі вимагав, щоб уряд однаково ставився до усіх країн монархії. Насамперед йдеться про рівне число представництва депутатів, однакову кількість середніх, фахових шкіл, закладів учительської освіти, розвитком залізниць й інших засобів комунікації, промисловості та сільського господарства, часткового регулювання водного господарства, дієвого політичного управління та юстиції. На його думку, це сприяло б подоланню нерівності [14, s. 19786].

Важливим питанням, якого торкався Ю. Романчук у стінах парламенту, була масова міграція населення зі Східної Галичини. На думку політика, причинами еміграції були: несприятливі економічні умови, висока плата за нерухомість, сільські товари, розпорядження земельного кадастру, переслідування з боку влади, штрафи, накладені на селян [16, s. 25833].

Ю. Романчук вкотре закликав уряд змінити законодавство й усунути причини еміграції селян Східної Галичини: «...мушу ставити термінову вимогу, щоб терміново розпочалося знищення фактичної причини, і що там, де селянство Галичини вважає всіх гнобителями чи ворогами, проти яких вони повинні себе постійно захищати, вони знайдуть прихильну радість» [17, s. 25834].

Чисельність населення, що бажали покинути Східну Галичину постійно зростала. 28 червня 1895 р. Ю. Романчук наголосив у парламенті, що селяни зважуються на цей крок «не з великої пристрасті до подорожей, а через гірку нужду, щоб втекти від мучительного голоду або взагалі не рідних відносин у своїй Батьківщині» [18, s. 19787].

Продовжуючи тему військової служби рекрутів, політик неодноразово наголошував на проханні населення про введення дворічної строкової служби. На переконання Ю. Романчука, для належної військової підготовки достатньо 2-2,5 років і скорочення терміну строкової служби дало б можливість зменшити поточні витрати на утримання війська [7, s. 1333]. Насамперед, Ю. Романчук вважав, що потреби в утриманні чисельної армії були зайвими та збитковими. Варто згадати, що 30% солдатів строкової служби збройних сил Австро-Угорської монархії склали юнаки-українці [7, s. 1333].

Ще одна скарга від населення, яку озвучив Ю. Романчук у сесійній залі, – це жорстока поведінка військових командирів: «поки людська природа не зміниться, поки людство виражається вульгарно, поки воно не переходить

із звірства до повної людяності, то завжди виходитиме жорстокість і жорстоке поведіння на перший план. Але все одне повинні бути ці обмеження і до мінімально можливо-го ступеня, і коли приймуться реальні серйозні заходи проти такого свавілля, то так само будуть установлені більш жорстокі обмеження» [7, s. 1333].

У зверненнях до Ю. Романчука українці доволі часто скаржились, що релігійні свята, навіть найбільші, не дотримувались армійським командуванням, що солдати-українці, особливо ті, які знаходились за межами країни, та й ті, які служили у країні, під час великих свят примушувались до виконання важких робіт і службових обов'язків. Наприклад, коли члени їх родин святкували Великдень, вони проводили ці дні у напруженій роботі і з тугою та ностальгією думали про свою Батьківщину [19, s. 1336].

За твердженням Ю. Романчука військове керівництво не підтримувало культурні потреби українських солдатів у період проходження строкової служби в армії [8, s. 1333]. Як відомо, у Галичині та Буковині солдати, які звідти походили, більшою частиною були неграмотними. Ю. Романчук запропонував «національну асоціацію освіти» українців, щоб під час служби їх вчили читати та писати. Ця пропозиція була відхилена та вмотивована відмовою з передбачуваними міркуваннями, у той час, як парламент прийняв аналогічну пропозицію запропоновану польським представництвом для солдатів-поляків [7, s. 1334].

Наступним спеціальним зверненням українських парламентарів до уряду була заклопотаність тим, що солдати використовувалися не проти зовнішнього ворога, а проти власного громадянства. Це траплялось у багатьох випадках. Наприклад, під час виборів, робітничих бунтів, охорони правопорядку під час дуже «небезпечних» демонстрацій [7, s. 1334].

Отже, зусилля українського парламентського представництва під керівництвом Ю. Романчука скеровувалися на зростання політичного впливу українців у державі, залучення важелів державної політики до розв'язання українсько-польського конфлікту, досягнення українцями низки практичних здобутків у культурно-освітній та економічній сфері. У роки, що безпосередньо передували початку Першої світової війни, українське парламентське представництво зосередилося на виборчій реформі до Галицького сейму та заснування українського університету у Львові.

Депутатський корпус, очолюваний Ю. Романчуком досягнув певних успіхів, однак його діяльність не була позбавлена недоліків, однастайності та внутрішніх конфліктів. Неодноразово Ю. Романчуку доводилося примирювати опонентів. Внутрішньо та зовнішньо-фракційні протистояння не тільки псували авторитет фракції, а й інколи негативно позначалися на кінцевому результаті. Аналізуючи парламентську діяльність Ю. Романчука, можна зробити висновок про те, що в умовах польської переваги у Галичині та її впливу на австрійський уряд, українська політика не могла мати надто значних результатів. Водночас українське представництво у центральному парламенті стало важливим чинником, з яким доводилося рахуватись.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Яринович А. Галичина в її прошлом й настоящем: очерки истории национальной жизни русинов в Австро-Венгрии / А. Яринович. – М.: Задруга, 1915. – 51 с.
2. Австрійська національна бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.alex.onb.ac.at
3. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 25. Sitzung der XI. Session am 19. Juni 1891. S. 936.
4. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 25. Sitzung der XI. Session am 19. Juni 1891. S. 937.
5. Цюцюра Т. Боротьба українців у віденському парламенті за загальне виборче право і національну автономію (зокрема в роках 1905-1907) / Т.Цюцюра // Український історик. – Нью-Йорк-Торонто-Мюнхен. – 1980. – Ч. 1-4. – С. 23-44.
6. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 21. Sitzung der XX. Session am 24. Februar 1910. S. 1328.
7. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 21. Sitzung der XX. Session am 24. Februar 1910. S. 1333.
8. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 360. Sitzung der XI. Session am 27. März 1895. S. 17900.
9. ЦДІА України у Львові, ф.165, оп.2, спр.587, арк. 2-10.
10. Buszko J. Walka o demokratyzację w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim / Jozef Buszko // Historia Polski (1850/1864-1918); Red. Kormanowa, I.Pitzzak-Pawiewska. – Warszawa, 1967. – Т. 3. – Cz. 1. – S. 115-124.
11. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 360. Sitzung der XI. Session am 27. März 1895. S. 17901.
12. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 360. Sitzung der XI. Session am 27. März 1895. S. 17902.
13. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik

Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 401. Sitzung der XI. Session am 28. Juni 1895. S. 19785.

14. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 401. Sitzung der XI. Session am 28. Juni 1895. S. 19786.

15. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 508. Sitzung der XI. Session am 6. Juni 1896. S. 25832.

16. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 508. Sitzung der XI. Session am 6. Juni

1896. S. 25833.

17. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 508. Sitzung der XI. Session am 6. Juni 1896. S. 25834.

18. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 401. Sitzung der XI. Session am 28. Juni 1895. S. 19787.

19. Republik Österreich. Parlamentsdirektion (Abt. Parl.Dok./Archiv) Parl. Dokumentation, Archiv und Statistik Wien, Parlament Stenographischen Protokolen des Abgeordnetenhauses. 21. Sitzung der XX. Session am 24. Februar 1910. S. 1336.

Пилипишин Олег, Бондаренко Сергій Полемика Ю. Романчука у Віденському парламенті стосовно проблем українців Східної Галичини (1891-1910 рр.)

Висвітлено виступи та промови Ю. Романчука у законодавчому органі Австро-Угорської імперії: вимоги політика та конкретні пропозиції щодо зміни колоніальної політики уряду стосовно Східної Галичини.

Ключові слова: Східна Галичина, виборчі округи, Юліан Романчук, Австро-Угорська імперія, виборча реформа, законопроект, промова, стенографічний протокол

Пилипышин Олег, Бондаренко Сергей Полемика Ю. Романчука в Венском парламенте касательно проблем украинцев Восточной Галичины (1891-1910 гг.)

Освещены выступления и речи Ю. Романчука в законодательном органе Австро-Венгерской империи: требования политика и конкретные предложения по изменению колониальной политики правительства в отношении Восточной Галиции.

Ключевые слова: Восточная Галичина, избирательные округа, Юлиан Романчук, Австро-Венгерская империя, избирательная реформа, законопроект, речь, стенографический протокол

Pylypyshyn Oleh, Bondarenko Sergey Rhetoric of Yu. Romanchuk in Parliament of Vienna about problems of Ukrainians from Eastern Halychyna (1891-1910)

Speechifications of Yu. Romanchuk in legislative organ of the Austro-Hungarian Empire such as: politician's requirements and specific proposals about changes in Eastern Halychyna colonial policy of the government are studied.

Efforts of Ukrainian parliamentary representation, led by Yu. Romanchuk, were focused on the growth of Ukrainian political influence in the country, attracting public policy instruments to resolve the Ukrainian-Polish conflict, Ukrainian numerous achievements in cultural, educational and economic spheres. During the years immediately preceding the First World War, Ukrainian parliamentary representation focused on electoral reform to the Diet of Halychyna and the founding of a Ukrainian university in Lviv.

Keywords: Eastern Halychyna, electoral precincts, Yulian Romanchuk, Austro-Hungarian Empire, election system reform, bill, speechification, record verbatim

Рецензенти:

Димчик Рафал, доктор історії, ад'юнкт
Кривошея Іг.І., к.і.н., професор

Надійшла до редакції 26.04.2017 р.